

Posudok oponenta

o habilitačnej práci Mgr. Bc. Jana Kratochvíla, PhD.

Lidská práva v praxi obecních soudů

Práce habilitanta, ktorá sa zaoberá problematikou ľudských práv v praxi všeobecných súdov, prešla štádiom knižnej publikácie (Praha: Leges, 2020, 142 strán). Vznikla z úvahy, že *„role nižších soudů je méně viditelná a často podceňovaná“* (s. 10). Zamieriava sa na české súdy prvej a druhej inštancie (okresné súdy, krajské súdy a vrchné súdy), z dôvodu, že *„publikované studie se dosud zaměřovaly pouze na dodržování lidských práv vrcholovými soudy tedy soudy ústavními a nejvyššími.“* Čl. 4 Ústavy České republiky znie jasne: základné práva a slobody sú pod ochranou súdnej moci. Doplním tieto úvodné úvahy autora o jeho takmer záverečné konštatovania vyslovené v súvislosti s analýzou subsidiarity v praxi vo vzťahu medzi ústavným súdom a všeobecnými súdmi (po preskúmaní relevantnej judikatúry): *„Podle Ústavního soudu obecné soudy musí aplikovat základní práva, pokud je to v daném případě relevantní. Ústavní soud dal také několikrát najevo, že od obecních soudů očekává právě aplikaci základních práv ve smyslu své judikatury a pouze za této podmínky bude vůči jejich rozhodnutím deferenční“* (s. 93).“ V uvedenom kontexte treba pripomenúť myšlienku J. Filipa, neskôr citovanú v habilitačnej práci, že *„páteř právního státu tvoří především obecné soudy“* (s. 46).“

Pre porovnanie – v rámci prvej dekády rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len ako „Ústavný súd“; podobne skrátene aj v kontextoch ústavných súdov iných štátov) sa postupne dostala k slovu „doktrinálna“ otázka: Je to tak, že všeobecné súdy ochraňujú zákonnosť a Ústavný súd chráni ústavnosť? Vtedy som zaujal stanovisko, že v prvej línii ochrany ústavnosti, teda vrátane ochrany základných práv a slobôd, stoja okresné a krajské súdy. Pamätám si, že neskôr som si ako sudca spravodajca

vyžiadal k tomuto na pohľad banálnemu problému odborné stanovisko od Inštitútu Maxa Plancka pre zahraničné verejné právo a medzinárodné právo v Heidelbergu, ktoré vychádzalo z dlhodobej praxe Ústavného súdu Spolkovej republiky Nemecko. Stotožňujem sa teda s prístupom autora habilitačnej práce, že „*obecným soudům tedy nic nebrání lidská práva ve své každodenní praxi používat.*“

Z jasnej a vyváženej štruktúry habilitačnej práce vyplýva, že má okrem Úvodu ďalších 6 kapitol. Skúma spôsob používania ľudských práv zo strany všeobecných súdov, rozbor otázok ako tieto súdy uplatňujú medzinárodné zmluvy, princíp subsidiarity, používanie ľudských práv trestnom konaní a napokon jej ide o identifikáciu faktorov, ktoré ovplyvňujú používanie ľudských práv všeobecnými súdmi. J. Kratochvíl si s metodológiou vedeckej práce tyká, takže po tejto stránke nemám žiadne pripomienky.

Predmetom II. kapitoly s názvom *Spôsoby aplikácie ľudských práv všeobecnými súdmi* je nepriame pôsobenie základných práv (ústavno-konformný výklad podústavných právnych predpisov) a priama aplikácia základných práv. J. Kratochvíl píše o prednosti ústavno-konformnej interpretácie, nie však za každú cenu: uznáva aj schodnosť druhej cesty, aby v záujme právnej istoty „*vadné ustanovení zákona bylo zrušeno, než aby musely stále spoléhat v každém jednotlivém případě na to, že zákon bude ústavně konformně vyložen* (s. 17)“.

Prežarovanie základných práv (*Ausstrahlungswirkung*), to sa – ako uvádza autor – v podobe princípu uplatňuje od známej kauzy Lüth v roku 1958: možno by sa o vývoji tohto princípu dalo napísať aj trochu viac, i v období po spomínanej kauze (BVerfGE 7, 198), napr. pri pohľade na kauzu Soraya (BVerfGE 34, 269), prípadne upozorniť na osobitosť Alexyho názorov (myslím aj na vlastnú terminológiu a vlastné definície). Napríklad, že podľa Alexyho hodnotovú teóriu nemeckého Ústavného súdu možno preformulovať do teórie princípov (resp., že pojem hodnoty môže byť nahradený pojmom princípu), že pojem systém práva možno chápať netradične rozširujúco, a pod. Autor

habilitačnej práce vzápätí prechádza k judikatúre českého Ústavného súdu. Mám na mysli to, že kapitolka poskytuje veľa priestoru a má značný teoretický potenciál. Uzatvárajú ju dva kratšie dôvetky o *Návrhu na Ústavný súd na zrušenie protiústavného zákona* (vrátane nečinnosti zákonodarcu) a o tzv. interpretatívnych výrokoch a aditívnych výrokoch v kontinuite zdôraznenia témy používania judikatúry všeobecnými súdmi (s. 38).

Na margo celej problematiky ešte poznamenávam, že vznikom a uplatňovaním doktrín nemeckého Ústavného súdu sa podrobne a inštruktívne zaoberá napríklad M. Sachs v publikácii, ktorá slúži aj ako štandardná učebnica, *Verfassungsprozessrecht. 4. aktualizované vydanie. Tübingen 2016* (1. vydanie 2004). Pozoruhodné je, že ešte predtým sa tomuto problému venuje P. Holländer v práci *Ústavněprávní argumentace (Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu)* Praha 2003.

III. kapitola *Aplikácia medzinárodných zmlúv všeobecnými súdmi* sa významne týka Čl. 10 Ústavy Českej republiky – podmienok použitia medzinárodných zmlúv všeobecnými súdmi. Hneď na úvod diskutuje o náleze Pl. ÚS 36/01, v ktorom Ústavný súd rozšíril pojem „ústavný poriadok“ a povýšil ľudsko-právne zmluvy na úroveň Ústavy (s. 43).

V rámci rekonštrukcie diskusie o otázkach samovykonateľnosti medzinárodnej zmluvy (ako jej vlastnosti byť spôsobilá na priame použitie súdmi vo vnútroštátnom právnom poriadku) medzi J. Malenovským na jednej strane (Ústavný súd musí zakročiť všade tam, kde existujúci zákon svojím obsahom porušuje medzinárodný záväzok) a Z. Kühnom a J. Kyselom na strane druhej (pre derogáciu právneho predpisu je zásadne nevhodné, pretože derogácia nemusí priniesť vo vzťahu k medzinárodnému právu priaznivejšiu právnu úpravu; s. 55) zaujíma vlastné kritické stanovisko.

Len tak mimochodom, pri vzniku časopisu *Evropské a mezinárodní právo (pro ČSFR)*, ktorého nulté číslo vyšlo v júni roku 1991, sme sa hneď na začiatku v spojitosti s medzinárodnými zmluvami dostali aj k prekladu “self-executing“ a

vtedy sme v prvých článkoch, ktoré boli preložené z angličtiny použili pojem „samovykonateľnosť“, ktorý napokon obstál. Z iného pohľadu: „Rozdiel medzi samovykonateľnými a nesamovykonateľnými medzinárodnými zmluvami nie je v miere neurčitosti použitých pojmov.

Habilitant v ďalšom texte z rešerše judikatúry Ústavného súdu zostavuje zoznam zmlúv, ktoré Ústavný súd už použil ako súčasť ústavného poriadku (9) a dopĺňa ho odkazmi na celý rad ďalších medzinárodných zmlúv. Logicky nasleduje časť o úlohe judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej ako „Európsky súd“) v českom právnom poriadku; rozhodnutia ostatných medzinárodných ľudsko-právnych orgánov s objasňujúcim komentárom.

Na úvod kapitoly *IV. Subsidiarita vo vzťahu medzi súdmi* J. Kratochvíl upozorňuje na to, že subsidiarita nie je len právny princíp a odvoláva sa na názory Aristotela, T. Akvinského, na princíp subsidiarity v katolíckej teórii. Postupne rozlišuje dva aspekty subsidiarity (negatívna subsidiarita – ako „úcta či ohľad poskytované zo strany medzinárodného súdu vnútroštátnym orgánom“ a pozitívna subsidiarita). Zaujímavý je názor o tom, že pozitívna subsidiarita môže byť nepriamo nástrojom na akulturáciu ľudsko-právnych noriem. Politický koncept subsidiarity prichádza na rad, keď autor práce prechádza k Európskemu súdu aj z hľadiska Protokolu č. 15 k Dohovoru a k snahe o trvalú udržateľnosť celého systému ochrany poskytovaného Dohovorom pri preťaženosti Súdu v súvislosti s varovným počtom „nedorobkov“ koncom roku 2010). Relatívne podrobne sa venuje aj téme „subsidiarita verzus odôvodnenie konceptu priestoru na uváženie.“ Habilitant sa viackrát opiera o analýzy profesoriek Başak Cali (Istanbul), Eva Brems (Gent) a ilustruje problémy pomocou relevantnej judikatúry Súdu. Domnievam sa, že pozornosť si v kontexte tejto kapitoly a citovaných prác zasluhuje aj predchádzajúca práca Başak Cali *The Authority of International Law. Obedience, Respect, and Rebuttal. Oxford 2015* (napríklad, z hľadiska analýzy praktickej autority medzinárodného práva, či vzťahu „domestic judge – international law“, a pod.).

V rámci V. kapitoly *Subsidiarita v praxi vo vzťahu medzi Ústavným súdom a všeobecnými súdmi* J. Kratochvíl metodologicky porovnáva dve obdobia – rok 2005 (rok po vstupe Českej republiky do Európskej únie) a rok 2015. Pripomína, že právnici neboli nikdy vyškolení v oblasti ľudských práv. Pokiaľ ide o závery v tejto sfére vyvodené z dátového súboru v rámci kvalitatívnej analýzy, autor konštatuje existenciu dvoch primárnych dôvodov porušenia ľudských práv z pohľadu Ústavného súdu aj v prípade, keď všeobecné súdy základné práva aplikovali: 1. všeobecné súdy boli pri použití ľudských práv povrchné, bez skutočného posúdenia ľudsko-právnej otázky; 2. existencia protichodnej alebo neustálenej judikatúry k prerokúvanej veci.

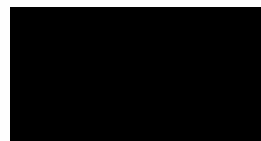
VI. kapitola *Ľudské práva v praxi trestných súdov* sa opiera o aktuálne výsledky štúdie samotného autora (2018) v tejto oblasti. Cenným obohatením habilitačnej práce sú podľa môjho názoru jeho rozhovory s trestnými sudcami (s 10 sudcami 6 krajských súdov). Výsledky a hodnotenia hovoria jasnou rečou: priame odkazy na ľudské práva v odôvodneniach nižších súdov v trestných veciach s ľudsko-právnym aspektom nie sú bežné (s. 119).

Autor v VII. časti *Faktory ovplyvňujúce použitie ľudských práv všeobecnými súdmi* skúma tri takéto faktory: druh konania (civilné, trestné, správne a rodinnoprávne), vek sudcov a vzdelanie sudcov. Testuje pritom tri vytýčené hypotézy: častejšie používanie v niektorých typoch konania, používanie ľudských práv s vekom sudcu klesá a používanie ľudských práv sa zvyšuje s ďalším vzdelaním sudcu a konfrontuje s nimi výsledky svojho výskumu.

Na 142 strán habilitačnej práce pripadá 349 poznámok pod čiarou (94 titulov v zozname použitej literatúry). Prehľadnosť a zrozumiteľnosť habilitačnej práce umocňuje zaradenie priebežných záverov na konci každej kapitoly. Keď v predchádzajúcej kapitole poukazujem na autorove publikácie, určite si zaslúži zmienku aj práca *The Inflation of the Margin of Appreciation by the European Court of Human Rights* v časopise *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 229, No. 3/ 2011).

Pri podobných prácach, ktoré majú vzťah k doktrínam Ústavného súdu Spolkovej republiky Nemecko a k jeho judikatúre, a ktoré v značnej miere prevzal a preberá Ústavný súd Českej republiky, zvyknem uviesť, že autor mohol využiť nesmierne bohatú nemeckú odbornú literatúru (resp. aspoň na ňu odkázať) z oblasti teórie práva a ústavného práva. Na druhej strane to nijako neznižuje jeho spôsob práce s tou odbornou literatúrou, ktorú si zvolil a využil vo svojej práci; najvýznamnejšie diela popredných nemeckých autorov sa totiž dnes veľmi často prekladajú do angličtiny (Cambridge, Oxford), ak ich títo autori nepíšu rovno po anglicky. Kto však chce dôsledne pracovať s judikatúrou, pre toho je znalosť nemeckého jazyka stále veľmi užitočná (ak nepoviem nevyhnutná).

Jednoznačne a rád vyslovujem presvedčenie, že predložená habilitačná práca je napísaná lege artis, že predstavuje erudované spracovanie problematiky s výstižným a presným názvom *Ludské práva v praxi všeobecných súdov* a určite môže byť výbornou praktickou príručkou pre sudcov všeobecných súdov a že znesie aj náročné kritériá posudzovania. Skrátka, že jednoznačne spĺňa štandardne kladené požiadavky na habilitačné práce v rámci habilitačného konania vedeného v odbore *Ústavní právo a štátoveda*. Preto navrhujem a odporúčam Janovi Kratochvílovi po úspešnej habilitačnej prednáške udeliť vedecko-pedagogický titul docent v spomínanom odbore.

prof. JUDr. Alexander Brörtl, CSc.

Košice, 1. september 2021